

Ormos Mária akadémikus emlékére

(Debrecen, 1930. október 1. – Budapest, 2019. december 8.)

Súlyos betegség után, életének 90. évében elhunyt Ormos Mária Széchenyi-díjas történész, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a Pécsi Tudományegyetem volt rektora, a PTE BTK Történettudományi Intézet professzor emeritája, Pécs Megyei Jogú Város díszpolgára, a 20. századi európai és magyar történelem nemzetközileg is elismert kutatója.

Ormos Mária

Ormos Mária 1930. október 1-jén Debrecenben született. Általános és középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, 1948-ban – magántanulóként – érettségizett a Svetits Intézetben. 1953-ban szerezte meg történelem-magyar szakos diplomáját a debreceni egyetem bölcsészkarán. 1951-től a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen gyakornokként, majd tanársegédként dolgozott. 1953-ban

Jogászavató a Janus Pannonius Tudományegyetemen, 1985

Forrás: PTE EK TK Pécsi Egyetem történelmi Gyűjtemény Fotógyűjteménye

fégyelmi úton eltávolították a katedráról, ezt követően egy szegedi általános iskolában helyezkedett el. Még ebben az évben felvették a Szegedi Tudományegyetemre, ahol egyetemi tanársegédként, 1955-től adjunktusként 20. századi magyar és egyetemes történelmet tanított. 1957-ben az 1956-os forradalom idején és az azt követő megtorlás során tanúsított magatartása miatt elbocsátották, s az értelmi-ségi foglalkozásoktól is eltiltották. A Magyar Országos Levéltárban segédmunkási állást kapott, majd általános iskolai tanárként helyezkedett el. 1960-tól az Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztőségének felelős szerkesztőjeként dolgozott.

Történelmi karrierje így több éves kitérő után 1963-tól az MTA Történettudományi Intézetében bontakozott ki. 1968-ban kandidátusi, 1980-ban akadémiai doktori címet szerzett. 1984-ben a Padovától Trianonig című művéért Akadémiai Díjban, Mussolini című könyvéért 1987-ben Kiadói Díjban részesült, s ez évben választották az MTA levelező tagjai sorába is. 1982 óta a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem félállású, 1984-től teljes állású professzora. Ugyanebben az évben hároméves, majd 1987-től ötéves rektori megbízatást kapott.

Egyetemirányító, történelmi intézetet és bölcsészkart szervező tevékenysége mellett kutatói munkáját folyamatosan a sokoldalúság jellemezte, melyről mintegy harminc monográfia, több száz tanulmány, cikk, TV- és rádióinterjú, hazai és nemzetközi konferenciaszereplés tanúskodik. Tudományos és egyetemszervező munkássága elismeréseként az MTA és az Európai Akadémia rendes tagjává vá-

Faültetés a 85. születésnapon a PTE botanikus kertjében, 2015

Fotó: Hegedüs Katalin

lasztották, s kitüntették többek között a Széchenyi-, a Szent-Györgyi Albert-, a Szilárd Leó- és a francia Palmes Academiques-díjnak.

1993-tól a Janus Pannonius Tudományegyetem „Európa és a magyarság a 19–20. században” Történelem Doktori Program alapító vezetője volt, amely azóta a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola „Európa és a magyarság a 18–20. században” néven, kibővült formában működik. 2000-ben a Pécsi Tudományegyetem professor emerita címet adományozott számára, s ezt követően is hosszú évekig részt vett az oktatásban. 2002–2005 között az MTA Filozófiai és Történettudományok osztályának elnöke volt.

A magyar történeti problémákat széles európai dimenziókba helyezte, s ebben kiváló idegennyelv ismerete is – különösen francia, olasz és német nyelvekből – szerepet játszott: kutatásaiban és egyetemi előadásaiban szerencsésen ötvöződött a „magyar történész – egyetemes történész” habitus.

Ormos Mária tudós volt, akit mindig is olthatatlan tudásvágy hajtott, tizenévesen már egyetemi előadásokat hallgatott Debrecenben. Érdeklődése lankadatlan volt minden új jelenség és probléma iránt, legyen az szakmai, vagy a legszélesebb

A 85. születésnap köszöntésén Harsányi Ivánnal, 2015

Fotó: Hegedüs Katalin

értelemben vett közéleti. Széleskörű olvasottsága – a francia, az olasz, a német és az angol nyelvet egyaránt művelte –, és nemzetközi levéltári tájékozottsága tette lehetővé, hogy a 20. századi egyetemes és magyar történelem neuralgikus, vagy éppen homályos pontjait, vitatott jelenségeit, bonyolult folyamatait a szűkebb szakmai közeggel és a szélesebb olvasóközönséggel is megismertesse. A hiányzó láncszemek felkutatása érdekében – miként azt Kozma Miklós nagy sikerű életrajza kapcsán tette – akár eldugott falvak temetőinek sírköveit is vizsgálta, s „főhőse” élő rokonaitól gyűjtött tárgyi és szóbeli emlékeket.

Könyveinek és tanulmányainak tematikája a 20. századi magyar történelem részkérdéseitől, annak szintézisben történő áttekintésén és fontos egyetemes történeti eseményeken át az összefoglaló diplomáciatörténetig, az elméleti igényű összehasonlító elemzésig, a történettudomány módszertani alapkérdéseinek, történetfilozófiai összefüggéseinek vizsgálatáig terjedt. Tudásának enciklopédikus

jellege nem csak a történettudomány tekintetében volt érvényes. Szakmunkáiban a szociológusok, a politológusok, a pszichológusok, a filozófusok, sőt, esetenként a közgazdászok is felismerhetik saját szakmájuk módszertani fogásait.

Ormos Mária, egyetem- és tudományszervező volt, aki rektorként kiemelkedő szerepet játszott a Pécsi Tudományegyetem egyik jogelődjé, a Janus Pannonius Tudományegyetem – már a nyolcvanas évek végén nemzetközileg is jegyzett – általános fejlesztésében. Mindvégig korszerű, a minőségnek prioritást adó *universitas* megalapozásában gondolkodott. Ennek részeként fordított gondot egy európai színvonalú egyetemi könyvtár megteremtésére, s különösen olyan diszciplínák egyetemi szintű felfejlesztésére, amelyek aztán biztos szakmai–személyzeti alapul szolgáltak ahhoz, hogy később létrejöhetett a Bölcsészettudományi, a Természettudományi és a Művészeti Kar. E szakok egy részének korábban semmiféle előzménye nem volt Pécsen, ezek közé tartozott például a spanyol és az olasz nyelvű képzés beindítása is. A „*pannon campus*” rektoraként rövid időre a „nagypolitika” közelébe került, miközben történészként maga is közvetlenül hatott az ország belpolitikájára: Ormos Mária szakértő tagja lett annak a bizottságnak, amely azt az általa „aprócskának” minősített feladatot kapta, hogy vizsgálja felül a második világháború utáni közel fél évszázad magyar történelmének értékelését. Erre a bizottsági munkára épített 1989 elején Pozsgay Imrének a rendszerváltási folyamatot előmozdító bejelentése, hogy 1956 nem ellenforradalom, hanem népfelkelés volt.

Vezetésével akadémiai–egyetemi történeti kutatócsoport létesült a Bölcsész-karon. Akadémikusként, a Pécsi Akadémiai Bizottság tagjaként – egy ciklusban alelnökként is – meghatározó szerepe volt abban, hogy a Dél-Dunántúlon felleldült a kutatómunka a társadalomtudományok területén, s ennek nyomán nőtt a szakterület rangja, művelőinek súlya a tudományos közéletben. Az MTA II. Történeti és Filozófiai Osztálya elnökeként és az elnökség tagjaként országos jelentőségű tudományszervező munkát végzett.

Iskolateremtőként különösen fontos volt számára, hogy gazdag, és folyamatosan bővülő tudását továbbadja. Nemcsak tárgyi ismereteit, hanem történeti szemléletét, kutatás–módszertani eszköztárát is. Jóllehet, hosszabb kitérő után, viszonylag későn – 1982-ben – adatott meg neki, hogy egyetemi katedráról tehesse ezt, Pécsen országos hírű és határainkon túl is elismert iskolát teremtett: egyetemi szintű graduális történészképzést és doktoriskolát szervezett. Tanítványai megtalálhatók az ország minden táján, a szomszédos és távolabbi országokban egyaránt. Ismereteivel, szellemiségével nemcsak diákjait gazdagította, hanem a közvélemény-formálást is szolgálta. Számtalanszor találkozhattunk vele a TV-csatornák történeti vitáiban, dokumentumfilmjeiben. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat területi szervezetei, különböző társaságok és egyesületek felkérésén túl középiskolák meghívásainak is rendre eleget tett az ország minden zugában. Diplomamunkák számainak, doktori értekezések tucatjainak volt témavezetője az elmúlt évtizedekben.

Ormos Mária – a tudós, az egyetem- és tudományszervező, az iskolateremtő – sikereinek záloga azonban mindig is *szuverén egyénisége volt*. Tiszteletet és elismerést kiváltó tudományos teljesítményének alapja tehetséggel párosuló szorgalma, hallatlan kitartása, konok következetessége, határozottsága volt. Mindent elért – jelentős hazai és nemzetközi idézettséget, a legrangosabb magyar és külföldi tudományos díjakat, médiaismertséget –, amit a történelmi pályán el lehet érni. Mindehhez azonban emberség, kedves, megnyerő egyéniség, kontaktus- és konszenzusteremtő képesség társult, amelyek sokak által elismert és szeretett kollégává is tették: a rektor asszonyt, az akadémikus asszonyt, az MTA II. Osztálya elnök asszonyát, a doktori program vezetőjét nem kísértette meg magasba ívelt pályája egyetlen szakaszán sem valamiféle elzárkózás: a professzor asszony, a professor emerita, Mária, Marika mindvégig közvetlen és szerény ember maradt.

Soha nem feledjük évtizedeken át őrzött fiatalos lendületét, szellemi pezsgését, magával ragadó előadásait, szakmai alázatát, s ezzel együtt disztिंगváló-képességét. Szituációfüggően képviselt karakteres véleményt közügyekben, vagy váltott át iróniára, alkalmasint lefegyverző empátiára – szűkebb-tágabb környezetében. Hátrahagyott szellemi és erkölcsi örökségét megőrizzük!

Osztozunk családjá gyászában.

PTE BTK TTI
Modernkori Történelmi Tanszék

Ormos Mária legjelentősebb munkái

Idegen nyelven megjelent monográfiák, dokumentum-gyűjtemények

From Padua to the Trianon, 1918–1920. Budapest, 1990. (Az East European monographs című sorozat 268. köteteként: Boulder, Social Science Monographs – Highland Lakes, Atlantic Research and Publ. – Akadémiai Kiadó közös kiadásában, Budapest 1990.)

Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932. Rédacteur en chef de la série: Magda Ádám. Volume I. octobre 1918 – août 1919. Documents recueillis par Magda Ádám, György Litván, Mária Ormos. La préparation de ce volume fût établie en collaboration avec Zoltán Dercze, Katalin Litván et István Majoros sous la direction de Magda Ádám. Budapest, 1993.

- Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932. Rédacteur en chef de la série: Magda Ádám. Volume II. Août 1919 – juin 1920. Documents réunis par Magda Ádám, György Litván, Mária Ormos. Ce volume a été réalisé avec la collaboration de Katalin Litván et István Majoros sous la direction de Magda Ádám. Budapest, 1995.
- Documents d'archives français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932. Rédacteur en chef de la série: Magda Ádám. Volume III. juillet 1920 – décembre 1921. Ce volume a été réalisé sous la direction de Magda Ádám, avec la collaboration de Katalin Litván, avec la participation de György Litván, István Majoros et Mária Ormos. Budapest, 1999.
- Hungary: Governments and Politics 1848–2000. Ed. Ormos, Mária – K. Király, Béla. Translat. Arató, Nóra. New York, 2001. XII. (Boulder, Social Science Monographs – Highland Lakes)
- Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates – Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről. Ed. Ádám, Magda – Ormos Mária. Budapest, 2004.
- Hungary in the Age of the two World Wars. New York, 2007.

Magyar nyelvű monográfiák, önálló kötetek

- Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése. Budapest, 1964. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 32.)
- Merénylet Marseille-ben. Budapest, 1968. (2. javított, bővített kiadás: Budapest, 1984. Népszerű történelem)
- Franciaország és a keleti biztonság 1931–1936. Budapest, 1969.
- Háború Etiópia földjén. Budapest, 1970. (Népszerű történelem)
- Az európai biztonság kérdései a két világháború között. Budapest, 1972. (Történelemtudomány – történelemtanítás 3.)
- A Matteotti-ügy. Budapest, 1973. (Népszerű történelem)
- Európai fasizmusok 1919–1939. Budapest, 1976. (Társszerző: Incze Miklós)
- A nők a történelemben. Budapest, 1979. (A mi világunk 60.)
- Padovától Trianonig 1918–1920. Budapest, 1983. (2. kiadás: Budapest, 1984; 3. átdolgozott kiadás: Budapest, 2020)
- Mussolini. Politikai életrajz. Budapest 1987. (1–2. kötet, 2. javított és bővített kiadás: Budapest, 2000; 3. kiadás: Budapest, 2020)
- Nácizmus, fasizmus. Budapest, 1987.
- „Soha, amíg élek!” Az utolsó koronás Habsburg puccskísérletei 1921-ben. Pécs, 1989. (Pannonia könyvek)

- Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban, 1921. Győr, 1990. (2. javított kiadás, Szekszárd, 1999. IPF-könyvek 1.)
- Hitler. Budapest, 1993. (három utánnomásban: 1993–1994; 2. változatlan kiadás: Budapest, 1997. Rejtett dimenziók; 3. kiadás: Budapest, 2018.)
- A Hitler-életrajz buktatói. Budapest 1993. (História könyvtár. Előadások a történettudomány műhelyeiből 3.)
- A „barna” birodalom. Budapest, 1995. (Antifasiszta füzetek)
- Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814–1945. Budapest, 1998. (Társszerző: Majoros István) (Janus/Osiris könyvek; 2. kiadás: Budapest, 2003)
- Magyarország a két világháború korában, 1914–1945. Debrecen 1998. (Történelmi kézikönyvtár. Magyar történelem) (2. kiadás: Debrecen, 2006)
- Hitler; Sztálin. Budapest, 1999. (Társszerző: Krausz Tamás) (Fekete – fehér)
- Mussolini; Franco. Budapest, 2001. (Társszerző: Harsányi Iván) (Fekete–fehér)
- Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós – Pokoljárás a médiában és a politikában, 1919–1941. Budapest, 2000.
- Hitler élete és kora. Budapest, 2003.
- A történelem és a történettudományok. Budapest, 2003.
- A gazdasági világválság magyar visszhangja (1929–1936). Budapest, 2004.
- A történelem vonatán. Budapest, 2005.
- Közép-Európa. Volt? Van? Lesz? Budapest, 2007.
- Németország története a 20. században: A német egységtől a német egységig. Budapest, 2008.
- Világháború és forradalmak, 1914–1919. Budapest, 2009. (Magyarország története 17.) (Metropol könyvtár, 2060-2979)
- Politikai eszmék, politikai gyakorlatok a 20–21. században. Budapest, 2009.
- A katedrától a halálsorig: Ágoston Péter: 1874-1925. Budapest, 2011.
- Van-e történelem? Budapest, 2012.
- Múlt a jelenben. Budapest, 2013.
- A Föld felfedezése és meghódítása: Nyugat-Európa a csúcson. Budapest, 2016.
- Gondolatok az ember történetéről: időutazások a Föld nevű égitesten 800 és 1500 között. Budapest, 2018.

Ormos Mária publikációinak teljes listája

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10001877>